

ΠΟΙΑ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ; ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑ ΩΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΠΟΛΙΤΙΣΜΟΠΟΙΗΣΗΣ

Βασίλης Παυλόπουλος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

✉ vpavlop@psych.uoa.gr

🌐 <http://users.uoa.gr/~vpavlop>

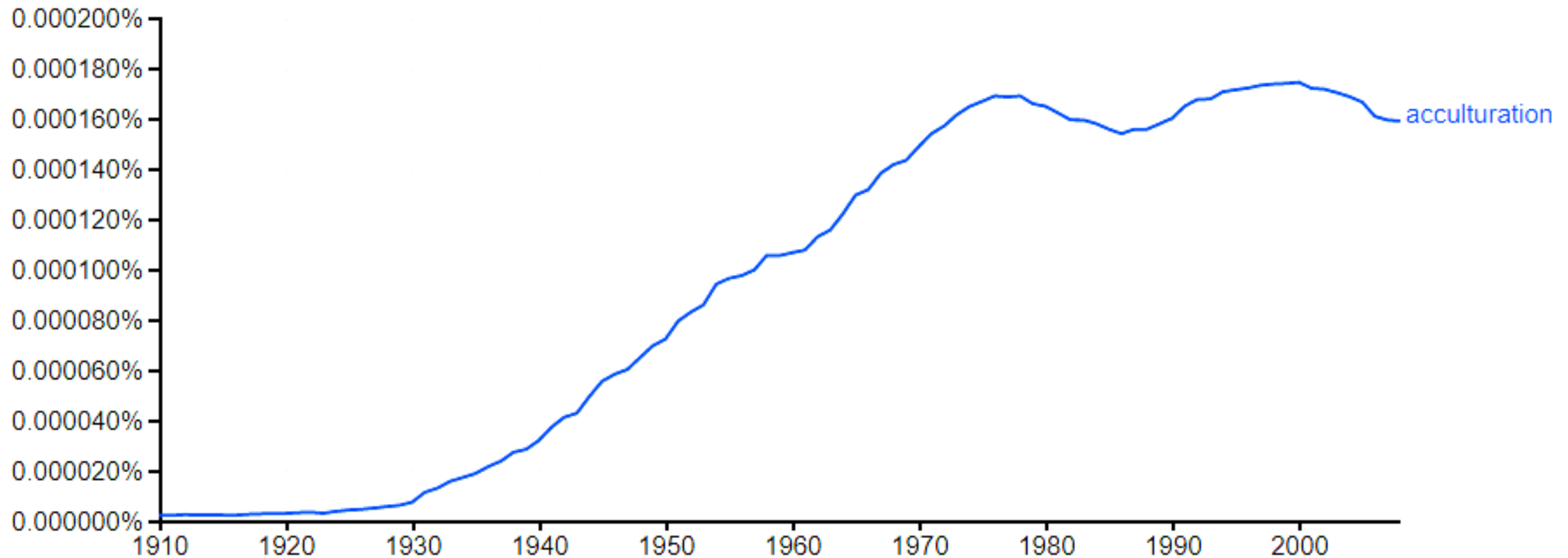
Περίληψη

Η ψυχολογική μελέτη της μετανάστευσης έχει διανύσει σημαντικά βήματα τις τελευταίες δεκαετίες, προχωρώντας από την περιγραφική αποτύπωση των φαινομένων στην επεξεργασία θεωρητικών σχημάτων. Οι σχετικές απόπειρες βασίζονται στο μοντέλο δύο διαστάσεων της επιπολιτισμοποίησης, το οποίο προεκτείνουν συνδυάζοντας την οπτική της εσω-ομάδας (των μεταναστών) και της εξω-ομάδας (της ευρύτερης κοινωνίας) αξιοποιώντας το θεωρητικό υπόβαθρο της κοινωνικής ψυχολογίας για τις διομαδικές σχέσεις. Πιο πρόσφατα, η συζήτηση σχετικά με τις ιδεολογίες της πολιτισμικής ετερότητας προωθείται σε ένα γενικότερο πνεύμα υποχώρησης της πολυπολιτισμικότητας ως κανονιστικού πλαισίου που διέπει τις μεταναστευτικές πολιτικές στις χώρες υποδοχής. Η παρούσα εισήγηση εξετάζει την υπόθεση ότι οι ιδεολογίες της πολιτισμικής ετερότητας παρέχουν το άρρητο υπόβαθρο για τη διατύπωση των μοντέλων της επιπολιτισμοποίησης. Ειδικότερα, προτείνεται η αντικατάσταση των θεμελιωδών ερωτημάτων των δύο αξόνων στα μοντέλα της επιπολιτισμοποίησης από τις ιδεολογικές συνιστώσες της πολιτισμικής ετερότητας και της ισοτιμίας, αντίστοιχα. Με τη διασταύρωση αυτών των δύο «νέων» διαστάσεων προκύπτουν οι ιδεολογίες της συμπερίληψης/πολυπολιτισμικότητας, της αφομοίωσης/αχρωματοψίας, του προσανατολισμού πολιτισμικής κυριαρχίας και του εθνικισμού. Με βάση τα παραπάνω επιχειρήθηκε νέα ανάλυση των δεδομένων της ελληνικής συμμετοχής στο διαπολιτισμικό πρόγραμμα MIRIPS (Berry, 2017), στο οποίο συμμετείχαν 450 Έλληνες (56% γυναίκες, μέσης ηλικίας 37 ετών, 56% απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης). Το πιο θετικό προφίλ διομαδικών σχέσεων εντοπίστηκε για την ιδεολογία της πολυπολιτισμικότητας. Η ιδεολογία της αχρωματοψίας εμφάνισε μικρότερο αίσθημα ασφάλειας και πιο απειλητική πρόσληψη της μετανάστευσης από ό,τι η ιδεολογία της πολυπολιτισμικότητας. Παρόμοιο προφίλ είχε η ιδεολογία του προσανατολισμού πολιτισμικής κυριαρχίας. Η ιδεολογία του εθνικισμού συνδέθηκε με λιγότερο συχνή διαπολιτισμική επαφή, ισχυρή εθνική ταύτιση, χαμηλό αίσθημα ασφάλειας, απροθυμία αναγνώρισης των διακρίσεων σε βάρος των μεταναστών, πιο απειλητική πρόσληψη της μετανάστευσης και χαμηλή διαπολιτισμική ευαισθησία. Συζητούνται οι προεκτάσεις των παραπάνω στον σχεδιασμό μεταναστευτικής πολιτικής.

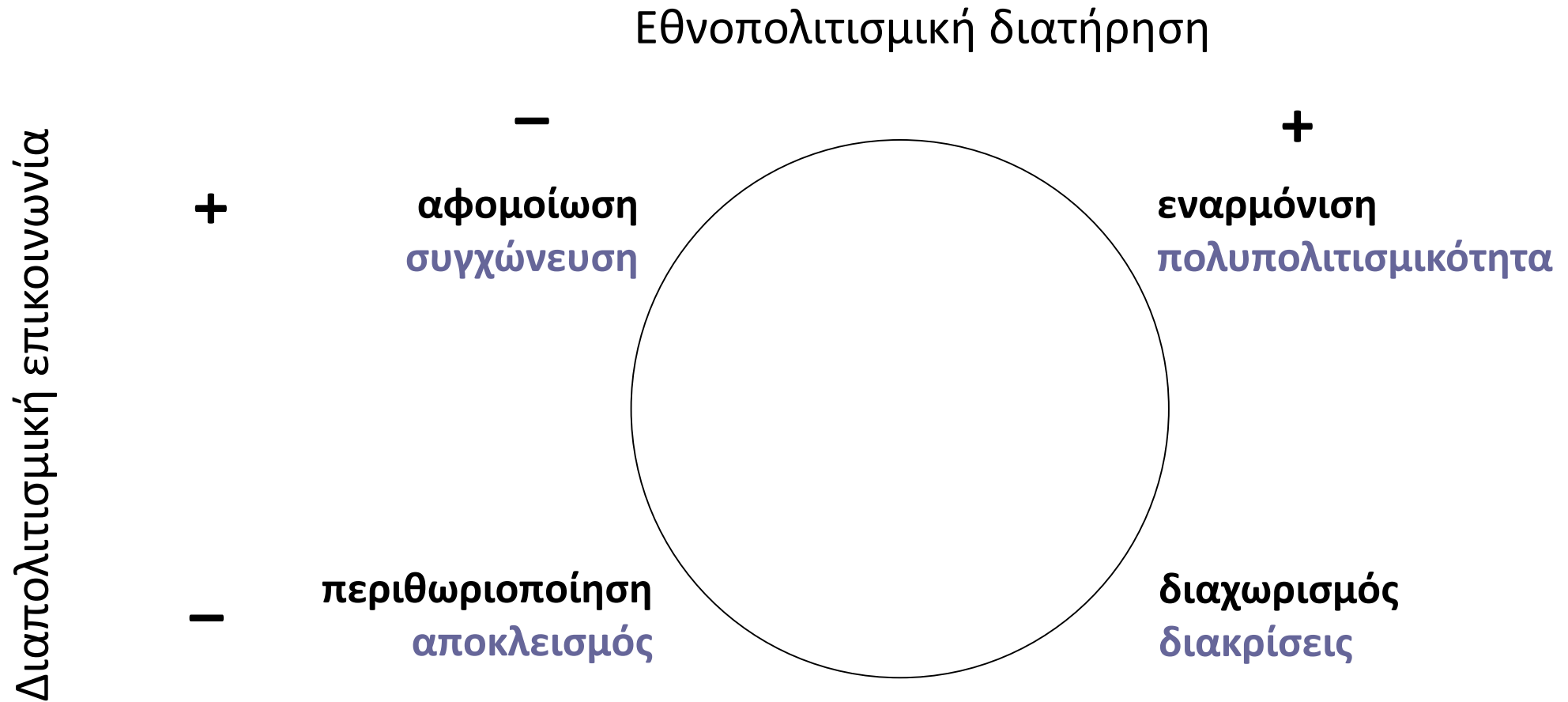
Μετανάστευση και επιπολιτισμοποίηση

- Οι μετακινήσεις ατόμων ή ομάδων και η διαπολιτισμική επικοινωνία συνιστούν διαχρονικά και επίκαιρα πεδία μελέτης όπου συναντώνται διαφορετικοί κλάδοι της ψυχολογίας και των κοινωνικών επιστημών (Berry & Sam, 2016).
- Προερχόμενος από την ανθρωπολογία, ο όρος **επιπολιτισμοποίηση** (Redfield, Linton, & Herskovits, 1936) συνοψίζει τα φαινόμενα της άμεσης διαπολιτισμικής επαφής στο πλαίσιο της μετανάστευσης.
- Παρά τη σημαντική αύξηση της ερευνητικής παραγωγής τις τελευταίες δεκαετίες, η μελέτη της μετανάστευσης υπήρξε συχνά αθεωρητική (Παυλόπουλος, 2011), ενώ η σύγχυση γύρω από το περιεχόμενο βασικών όρων δεν είναι σπάνια.

Συχνότητα χρήσης του όρου *επιπολιτισμοποίηση* στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία

Στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης των εθνοπολιτισμικών ομάδων και της ευρύτερης κοινωνίας (Berry, 1997)

Επιπολιτισμοποίηση: Πέρα από τον Berry

- **Διαδραστικό μοντέλο επιπολιτισμοποίησης (Bourhis et al., 1997).** Έμφαση στις αντιλήψεις της κοινωνίας υποδοχής και στην αντιστοιχία μεταξύ των διομαδικών σχέσεων: αρμονικές, προβληματικές, συγκρουσιακές.
- **Αντιστοιχιστικό Μοντέλο Επιπολιτισμοποίησης (Piontkowski et al., 2000).** Προβλεπτικοί παράγοντες του βαθμού σύγκλισης των διομαδικών στάσεων: προκατάληψη της εσω-ομάδας, προσλαμβανόμενη ομοιότητα, πολιτισμικός εμπλουτισμός, διαπερατότητα των ορίων των ομάδων.
- **Διευρυμένο Μοντέλο Σχετικής Επιπολιτισμοποίησης (Navas et al., 2005).** Τομείς επιπολιτισμοποίησης: οικογενειακός, εργασιακός, οικονομικός, θρησκευτικός, πολιτικός, κοινωνικός. Διάκριση μεταξύ προσλαμβανόμενων και προτιμώμενων στρατηγικών/προσδοκιών. Διομαδική προοπτική.

Επιπολιτισμοποίηση και ιδεολογία

- Η επιπολιτισμοποίηση δεν συντελείται σε κοινωνικό κενό. Η **ιδεολογία** θέτει το υπόβαθρο για τις στρατηγικές και τις προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης των εθνοπολιτισμικών ομάδων και της ευρύτερης κοινωνίας, αντίστοιχα, καθώς και για την υιοθέτηση αντίστοιχων πολιτικών (Horenczyk et al., 2013).
- Η ίδια η έρευνα της επιπολιτισμοποίησης είναι ιστορικά συμβατή με τα εκάστοτε κυρίαρχα ιδεολογικά ρεύματα σχετικά με την πολιτισμική ετερότητα.
 - Από τα μονοδιάστατα μοντέλα (διαχωρισμός vs. αφομοίωση) στα διδιάστατα μοντέλα που συνδυάζουν τα πολιτισμικά στοιχεία (εναρμόνιση, διπολιτισμική ή υβριδική ταυτότητα, πολυπολιτισμικότητα) (βλ. Berry & Sam, 2016).
 - Προτεραιότητα στη χρηματοδότηση συναφών ερευνών.

Πολυπολιτισμικότητα: η άνοδος και η πτώση;

- Η ΠΠ συνιστά μια «αλλαγή παραδείγματος» στην αναπαράσταση του κράτους-έθνους την εποχή της μετανεωτερικότητας, απόρροια δημογραφικών αλλαγών και κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων, όπως η μετανάστευση και η παγκοσμιοποίηση (Tiryakian, 2003).
- Πιο πρόσφατα, η ΠΠ έχει αμφισβητηθεί έντονα στον δημόσιο διάλογο και στην επιστημονική έρευνα, έτσι ώστε να γίνεται αναφορά στην «άνοδο και την πτώση της ΠΠ» (Kymlicka, 2010).
- Ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί τόσο περιγραφικά, για να δηλώσει τον πολιτισμικό πλουραλισμό, όσο και ιδεολογικά, για να σηματοδοτήσει επιθυμητούς τρόπους διαχείρισης της ετερότητας σε επίπεδο διομαδικών στάσεων και πολιτικών. Συχνά ωστόσο εξαντλείται στον επιδερμικό εντοπισμό διαφορών στη μαγειρική, τη μουσική ή την ενδυμασία (Alibhai-Brown, 2000).

Η «λερναία ύδρα» της πολυπολιτισμικότητας (Tiryakian, 2003)

- **Η ΠΠ ως κοινωνικό κίνημα.** Κριτική ενάντια στις διακρίσεις και τη συμβολική βία της κυρίαρχης κουλτούρας πάνω στις μειονότητες. Προώθηση της ανεκτικότητας μέσα από την αποδοχή της διαφορετικότητας. Ανάγκη για αλλαγές στη δημόσια σφαίρα (προγράμματα θετικής δράσης).
- **Η ΠΠ ως πολιτική.** Αναγνώριση των μειονοτήτων ως μέρος της κοινωνικής τάξης υπό την αιγίδα της κυρίαρχης εθνικής κουλτούρας, ή δομική αναμόρφωση του εθνικού πολιτισμού σε διαφοροποιημένη/υβριδική κουλτούρα με διασφάλιση της αυτονομίας και των δικαιωμάτων.
- **Η ΠΠ ως κοινωνική φιλοσοφία.** Αναγνώριση της ταυτότητας, της αξιοπρέπειας, της αυθεντικότητας και της οικουμενικής δικαιοσύνης, στο πνεύμα των αρχών του διαφωτισμού, είτε έμφαση στη ρευστότητα και στις επικαλύψεις μεταξύ των πολιτισμικών ταυτοτήτων.

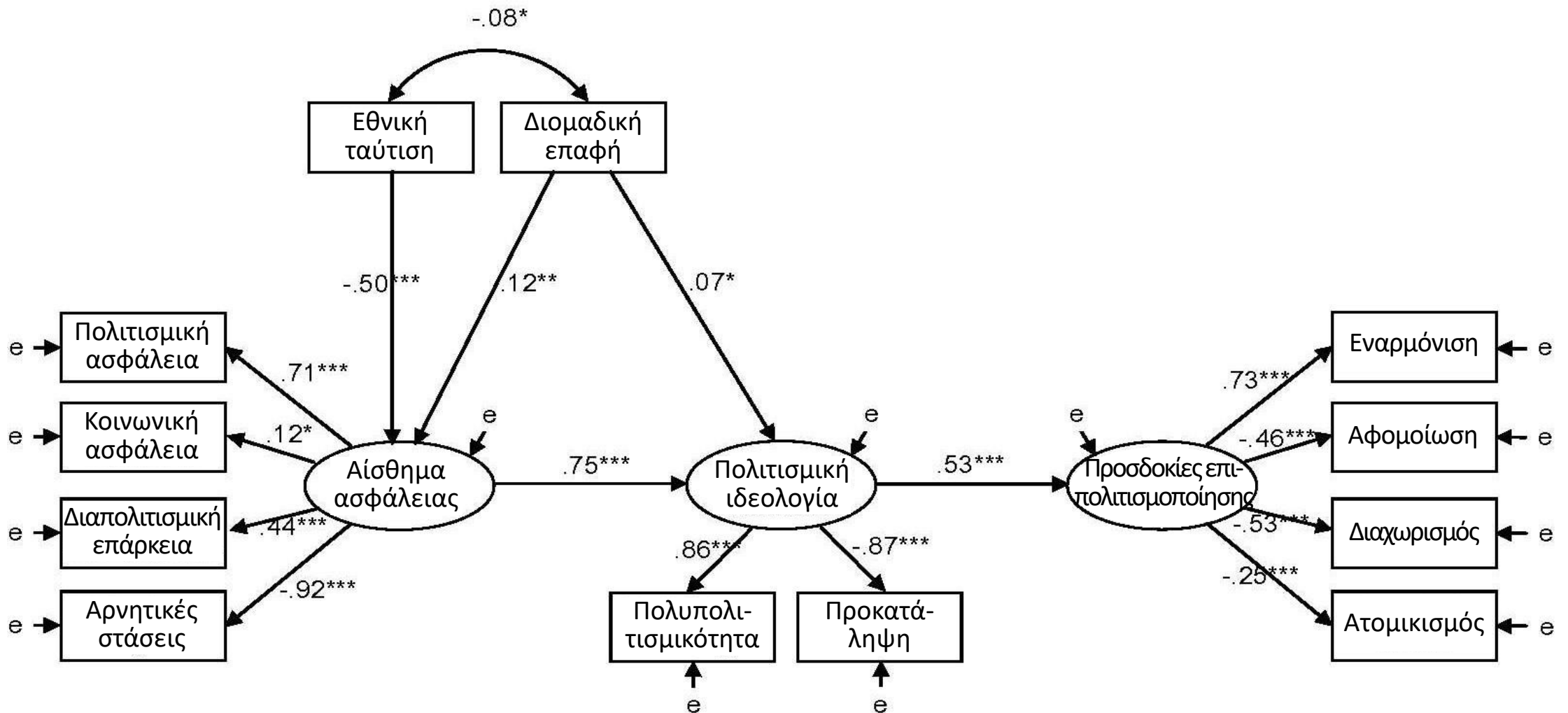
Μέτρηση της πολυπολιτισμικότητας

- Συχνά η μέτρηση της ΠΠ είναι ανεπαρκής, καθώς γίνεται με μία ή λίγες μόνο προτάσεις που αποτυγχάνουν να καλύψουν το εύρος της έννοιας.
- Στο πεδίο της επιπολιτισμοποίησης, η ΠΠ εγχειρηματοποιείται ερευνητικά σε συνάρτηση με τις δύο διαστάσεις: πολιτισμική διατήρηση και διαπολιτισμική επαφή. Σε ελάχιστες περιπτώσεις (π.χ. Breugelmans & Van de Vijver, 2004) περιλαμβάνεται διακριτή υποκλίμακα για την ισοτιμία.
- Έχει βρεθεί ότι η ΠΠ συνδέεται με δημογραφικούς παράγοντες (π.χ. επίπεδο εκπαίδευσης), με ψυχολογικές μεταβλητές (κυρίως, με την πρόσληψη της απειλής) και με κοινωνικο-οικονομικούς δείκτες σε διαπολιτισμικές έρευνες (π.χ. ΑΕΠ, αξίες), αλλά όχι απαραίτητα με τις κρατικές πολιτικές για τη μετανάστευση (Van de Vijver, Breugelmans, & Schalk-Soekar, 2008).

Άλλες πολιτισμικές ιδεολογίες (Rosenthal & Levy, 2010, 2012)

- Η **αχρωματοψία** επιχειρεί να υποβαθμίσει τη σημασία της ένταξης σε κοινωνικές κατηγορίες, όπως η φυλή ή το φύλο, είτε επισημαίνει τις ομοιότητες μεταξύ των ομάδων. Έτσι αγνοεί τις υπαρκτές διομαδικές διαφορές και τις πολλαπλές ανισότητες ή καταλήγει σε μια πολιτική αφομοίωσης.
- Η **συμπολιτισμικότητα** αναγνωρίζει την πολιτισμική ετερότητα και επιπλέον τονίζει την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων, τους ιστορικούς δεσμούς και την αμοιβαία επιρροή μεταξύ των ομάδων. Ωστόσο, η ιστορία περιλαμβάνει συχνά συγκρούσεις, οι οποίες τροφοδοτούν αρνητικές διομαδικές στάσεις.
- Η **οικουμενικότητα** δίνει έμφαση καταρχήν στα κοινά στοιχεία των πολιτισμών, ενώ αναγνωρίζει τις διαφορές τους σε επόμενη φάση. Η εμπειρική τεκμηρίωσή της είναι προς το παρόν περιορισμένη.

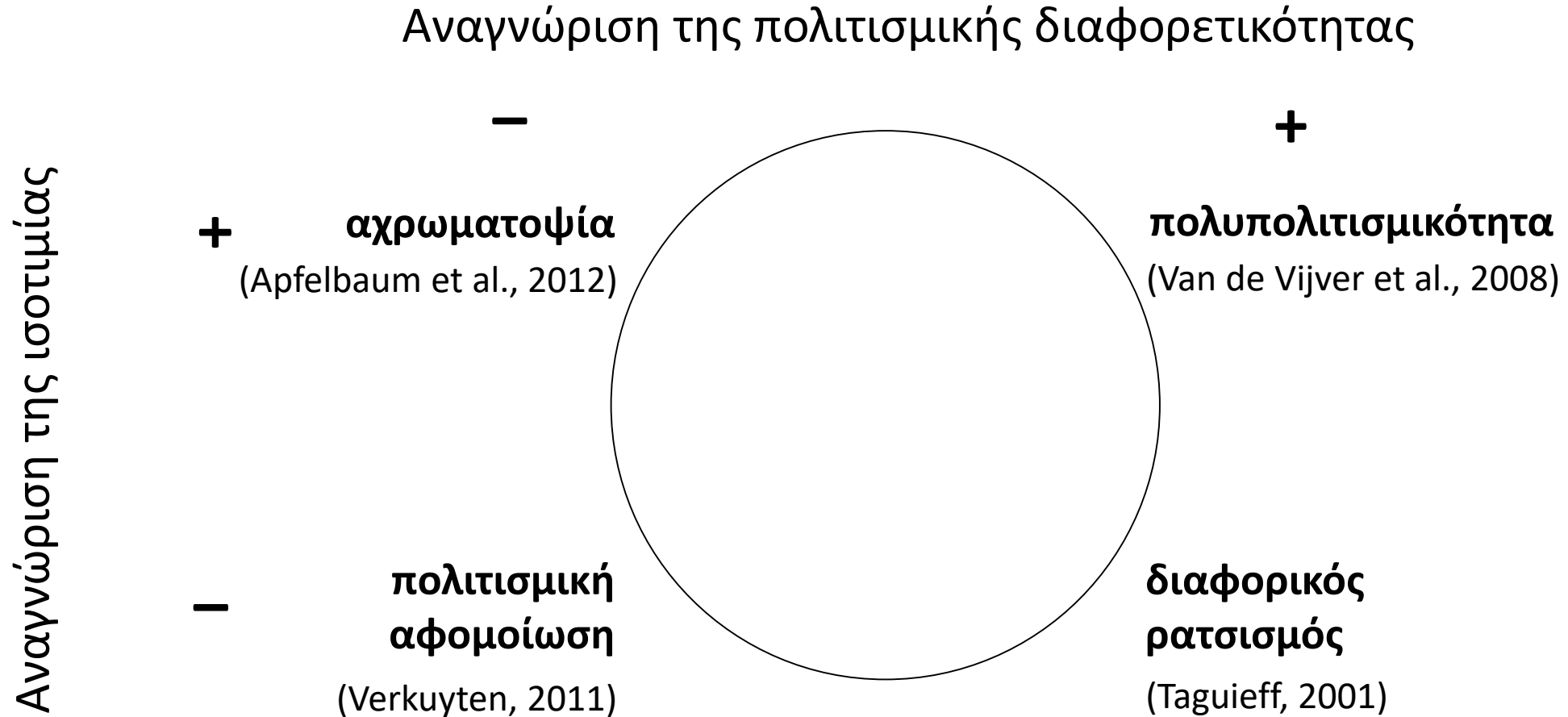
Διομαδικοί προσδιοριστικοί παράγοντες των προσδοκιών επιπολιτισμοποίησης (N = 449. Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017)

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

CMIN/DF=3.15; CFI=.95; IFI=.95; TLI=.92; RMSEA=.069 (LO=.056, HI=.083); SRMR=.056

Αναδιατύπωση του μοντέλου επιπολιτισμοποίησης με όρους ιδεολογίας

Ερευνητικές αναμονές

- Η πολυπολιτισμικότητα, ως απλή αναγνώριση της διαφορετικότητας (δηλ. όταν δεν συνοδεύεται από αναγνώριση της ισοτιμίας), δεν θα συνδέεται με λιγότερη προκατάληψη – μάλιστα, ίσως η σχέση αυτή να αποκτά θετικό πρόσημο, καθώς καθίστανται πιο ορατές οι διομαδικές διαφορές.
- Ο βαθμός συνδυαστικής αποδοχής της διαφορετικότητας και της ισοτιμίας θέτει το ιδεολογικό υπόβαθρο των προσδοκιών επιπολιτισμοποίησης. Επιπλέον:
 - Οι πολιτισμικές ιδεολογίες θα είναι πιο ισχυροί παράγοντες διαφοροποίησης των διομαδικών σχέσεων από ό,τι οι προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης.
 - Η πολυπολιτισμικότητα, ως ταυτόχρονη αποδοχή της διαφορετικότητας και της ισοτιμίας, θα συνδέεται με πιο θετικές διομαδικές σχέσεις.

Οι δύο έρευνες

- **Έρευνα 1**

Συλλογή στοιχείων από τη Νικολέττα Γεωργίου και τον Πέτρο Καραβασίλη, φοιτητές του Τμήματος Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ, στο πλαίσιο της εκπόνησης πτυχιακής εργασίας.

- **Έρευνα 2**

Pavlopoulos, V., & Motti-Stefanidi, F. (2017). Intercultural relations in Greece. In J. W. Berry (Ed.), *Mutual intercultural relations* (pp. 187-209). Cambridge, UK: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781316875032.009

Επανεπεξεργασία και νέες στατιστικές αναλύσεις με τα δεδομένα της ομάδας των Ελλήνων συμμετεχόντων.

Έρευνα 1

- $N = 248$
- Φύλο
54% γυναίκες
46% άντρες
- Ηλικία
 $M = 30.3$ έτη, $SD = 13.4$, εύρος: 18-65 έτη
- Εκπαίδευση
23.7% απόφοιτοι Β/θμιας εκπαίδευσης
61.3% απόφοιτοι ΑΕΙ/ΑΤΕΙ
14.9% κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου
- Εργασία
47.2% εργαζόμενοι
45.6% φοιτητές
4.8% άνεργοι

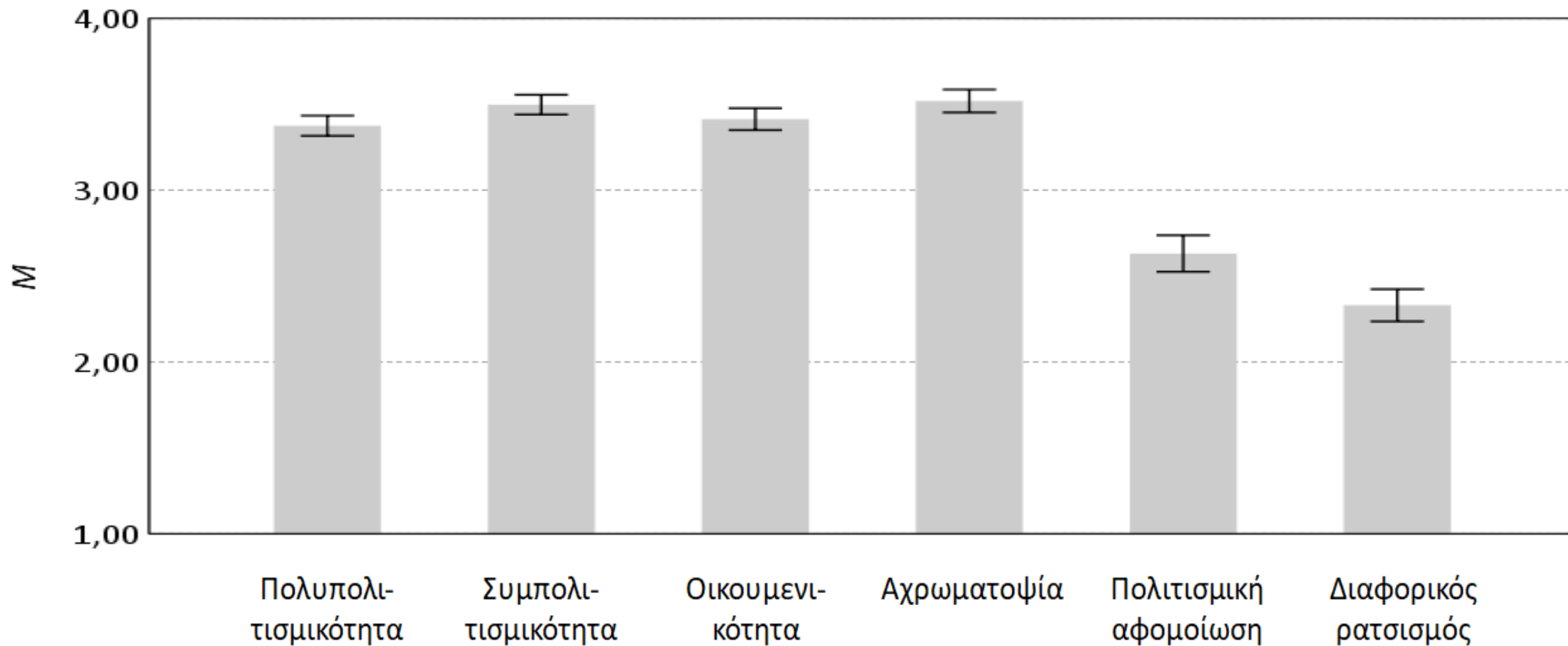
Μετρήσεις

- **Πολυπολιτισμικότητα** (Rosenthal & Levy, 2012· 5 προτ., $\alpha = .71$)
«Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις εθνοπολιτισμικές ομάδες, οι οποίες πρέπει να αναγνωρίζονται»
- **Συμπολιτισμικότητα** (Rosenthal & Levy, 2012· 5 προτ., $\alpha = .83$)
«Υπάρχουν πολλές διασυνδέσεις μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών»
- **Οικουμενικότητα** (Moghaddam, 2012· Pavlopoulos, 2018· 4 προτ., $\alpha = .70$)
«Τα μέλη μιας εθνοτικής ομάδας είναι βασικά όμοια με τα μέλη άλλων εθνοτικών ομάδων και ταυτόχρονα έχουν ορισμένα μοναδικά χαρακτηριστικά»
- **Αχρωματοψία** (Hahn et al., 2015· Χαντζή, 2017· 4 προτ., $\alpha = .73$)
«Όλοι οι άνθρωποι είναι κατά βάση ίδιοι, ανεξάρτητα από πού κατάγονται»

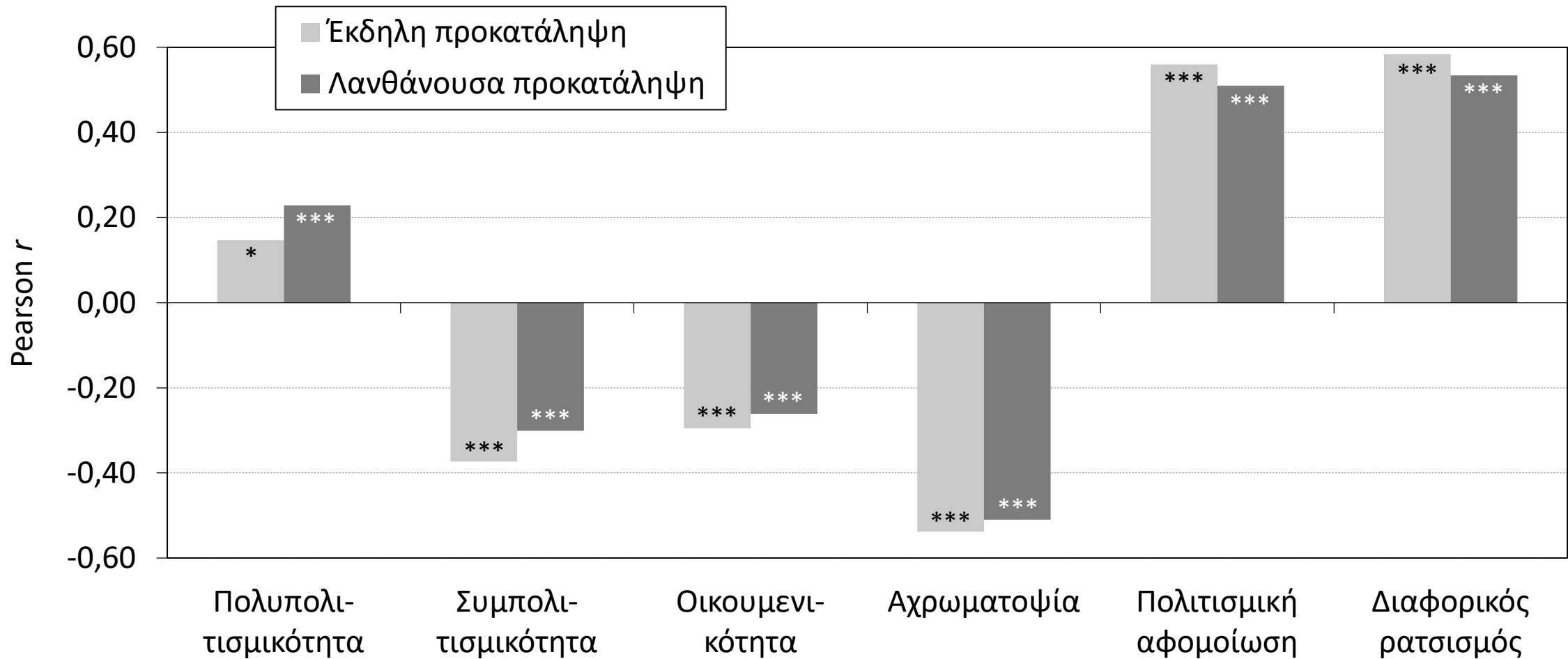
Μετρήσεις

- **Πολιτισμική αφομοίωση** (Hahn et al., 2015· Χαντζή, 2017· 4 προτ., $\alpha = .91$)
«Τα παιδιά από διαφορετικές εθνοτικές ομάδες πρέπει να μάθουν και να υιοθετήσουν τις ελληνικές αξίες από μικρή ηλικία»
- **Διαφορικός ρατσισμός** (Hahn et al., 2015· Χαντζή, 2017· 4 προτ., $\alpha = .79$)
«Όταν άνθρωποι από διαφορετικές εθνοτικές ομάδων ζουν ο ένας δίπλα στον άλλον αυξάνεται η πιθανότητα σύγκρουσης»
- **Έκδηλη προκατάληψη** (Pettigrew, & Meertens, 1995· 10 προτ., $\alpha = .91$)
«Οι μετανάστες παίρνουν τις δουλειές από τους Έλληνες»
- **Λανθάνουσα προκατάληψη** (Pettigrew, & Meertens, 1995· 10 προτ., $\alpha = .82$)
«Οι μετανάστες δεν θα έπρεπε να πιέζουν καταστάσεις όπου δεν είναι επιθυμητοί»

Μέσοι όροι υιοθέτησης των πολιτισμικών ιδεολογιών

Συνάφεια (Pearson r) των πολιτισμικών ιδεολογιών με την προκατάληψη

* $p < .05$ *** $p < .001$

Σύνοψη

- Οι πολιτισμικές ιδεολογίες που προκρίνουν την ισοτιμία ήταν πιο δημοφιλείς από ό,τι οι ιδεολογίες που υποστηρίζουν την ανισοτιμία.
- Όπως αναμενόταν, οι πολιτισμικές ιδεολογίες που υποστηρίζουν την ανισοτιμία εμφάνισαν υψηλή θετική συνάφεια με την προκατάληψη.
- Η ΠΠ, ως απλή αναγνώριση της διαφορετικότητας (χωρίς να διευκρινίζεται η διάσταση της ισοτιμίας), σημείωσε *θετική συνάφεια* με την προκατάληψη, ιδιαίτερα με τη λανθάνουσα έκφρασή της.
- Οι υπόλοιπες ιδεολογίες που υποστηρίζουν την ισοτιμία συνδέθηκαν με μικρότερο βαθμό προκατάληψης.

Έρευνα 2

- $N = 449$
- Φύλο
56.1% γυναίκες
43.9% άντρες
- Ηλικία
 $M = 37.9$ έτη, $SD = 11.9$, εύρος: 19-69 έτη
- Εκπαίδευση
30.3% απόφοιτοι Β/θμιας εκπαίδευσης
49.4% απόφοιτοι ΑΕΙ/ΑΤΕΙ
20.2% κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου
- Εργασία
77.6% εργαζόμενοι
7.2% φοιτητές
7.2% άνεργοι

Μετρήσεις

- **Ταυτίσεις**
 - Εθνική ταυτότητα (4 προτ., $\alpha = .85$)
 - Θρησκευτική ταυτότητα (1 προτ.)
- **Διαπολιτισμική επικοινωνία**
 - Διαπολιτισμική επαφή (2 προτ., $\alpha = .73$)
 - Διαπολιτισμική επάρκεια (2 προτ., $\alpha = .81$)
- **Διομαδικές στάσεις**
 - Πολιτισμική απειλή (4 προτ., $\alpha = .85$)
 - Κοινωνική απειλή (7 προτ., $\alpha = .87$)
 - Αίσθημα ασφάλειας (13 προτ., $\alpha = .63$)

Μετρήσεις

- **Προσδοκίες
επιπολιτισμοποίησης**

Εναρμόνιση (4 προτ., $\alpha = .64$)

Αφομοίωση (4 προτ., $\alpha = .69$)

Διαχωρισμός (4 προτ., $\alpha = .63$)

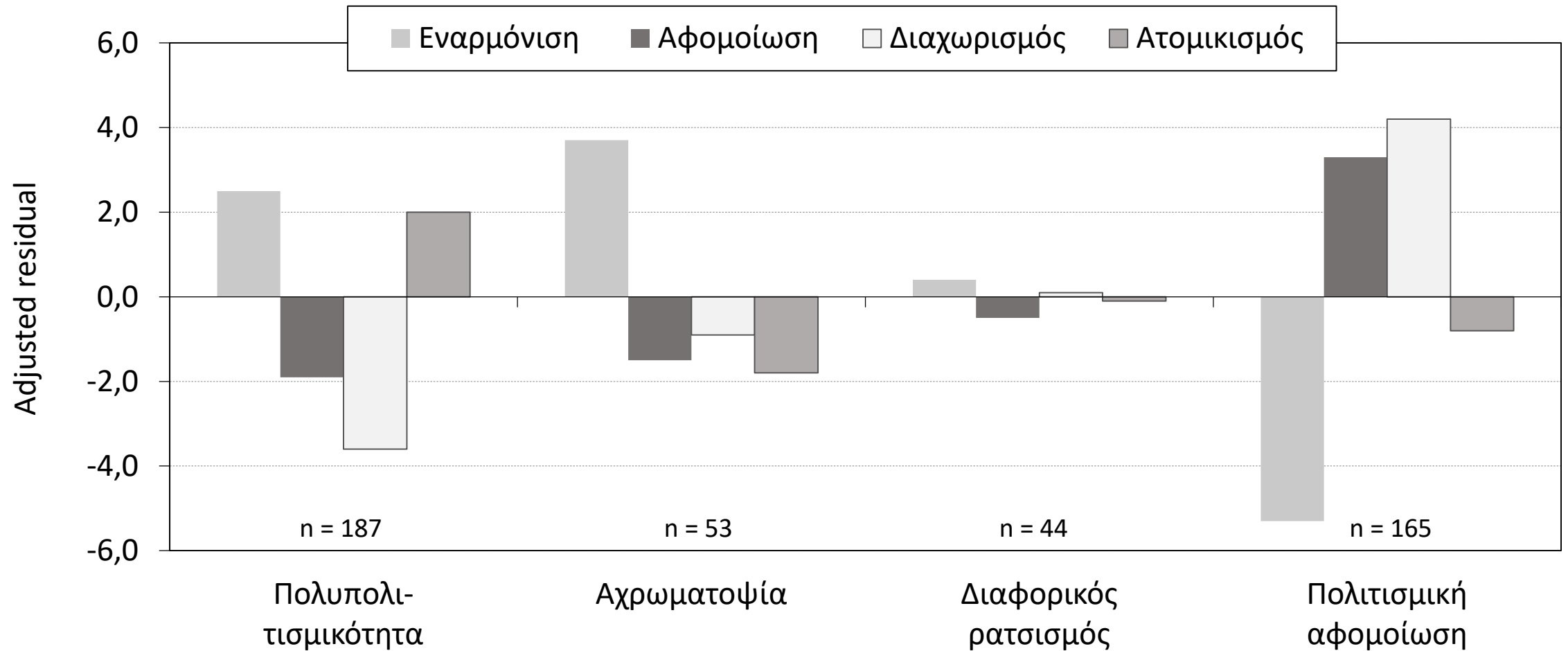
Ατομικισμός (4 προτ., $\alpha = .70$)

- **Ιδεολογία**

Διαφορετικότητα (10 προτ., $\alpha = .85$)

Ισοτιμία (11 προτ., $\alpha = .87$)

Συνάφεια (προσαρμοσμένα υπόλοιπα) των πολιτισμικών ιδεολογιών με τις προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης

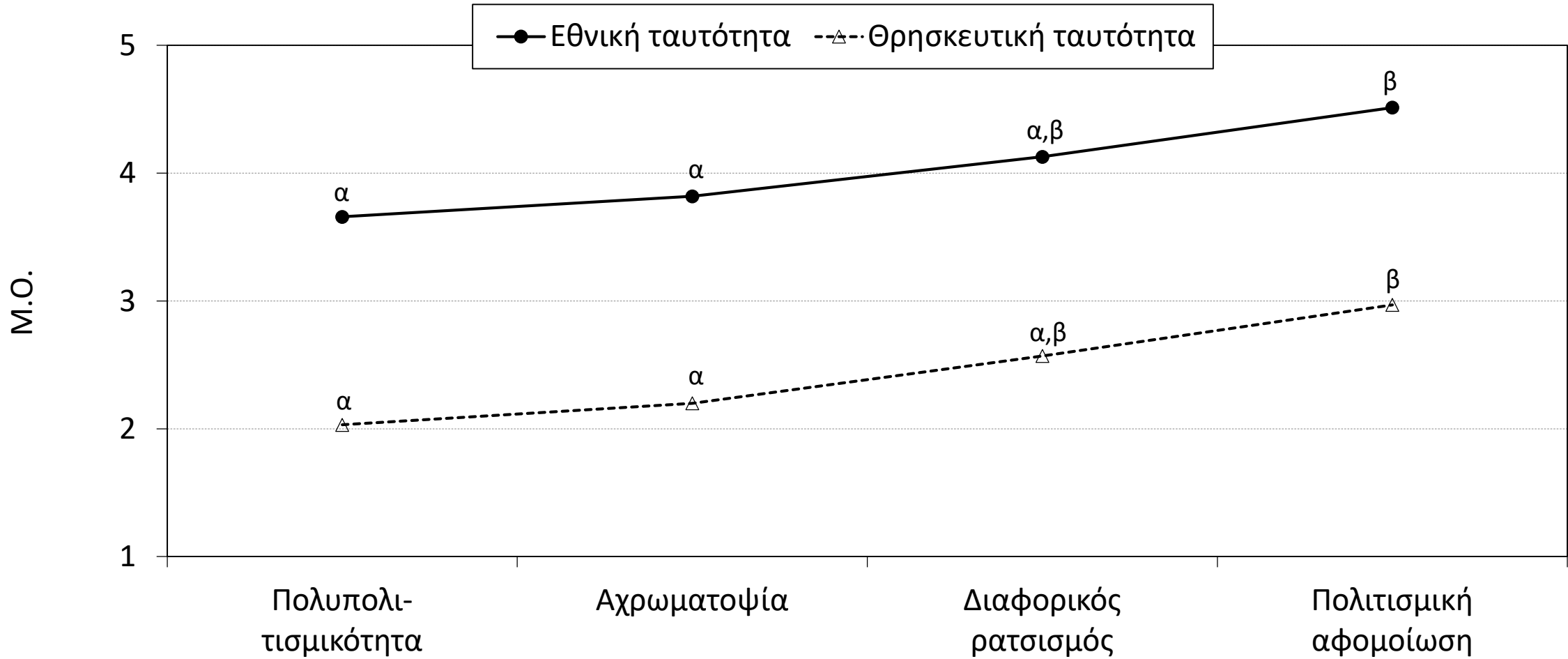
$\chi^2(N = 449) = 51.23, p < .001$

Μεγέθη επίδρασης των πολιτισμικών ιδεολογιών και των προσδοκιών επιπολιτισμοποίησης στις διομαδικές σχέσεις

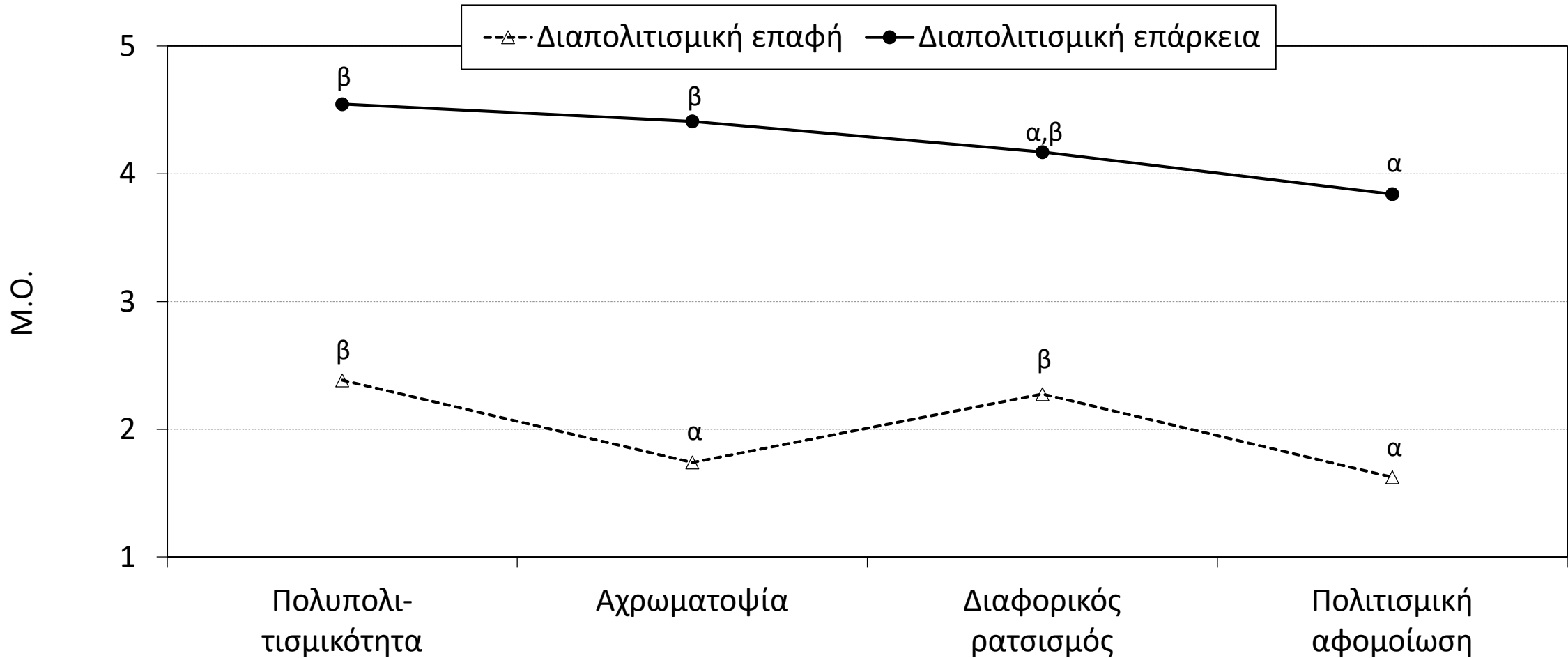
		Πολιτισμικές ιδεολογίες	Προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης
Ταυτίσεις ^α	Εθνική ταυτότητα	.16***	.01
	Θρησκευτική ταυτότητα	.11***	.01
Διαπολιτισμική επικοινωνία ^α	Διαπολιτισμική επαφή	.05***	.04***
	Διαπολιτισμική επάρκεια	.10***	.01
Διομαδικές στάσεις ^α	Πολιτισμική απειλή	.44***	.01
	Κοινωνική απειλή	.36***	.01
	Αίσθημα ασφάλειας	.29***	.02*
Κοινωνική θέση ^β	Εισοδηματική τάση	.13*	.07
	Επίπεδο εκπαίδευσης	.18***	.14***
	Εργασιακή κατάσταση	.17***	.08

^αΔείκτες η^2 ^βΔείκτες Cramer's V

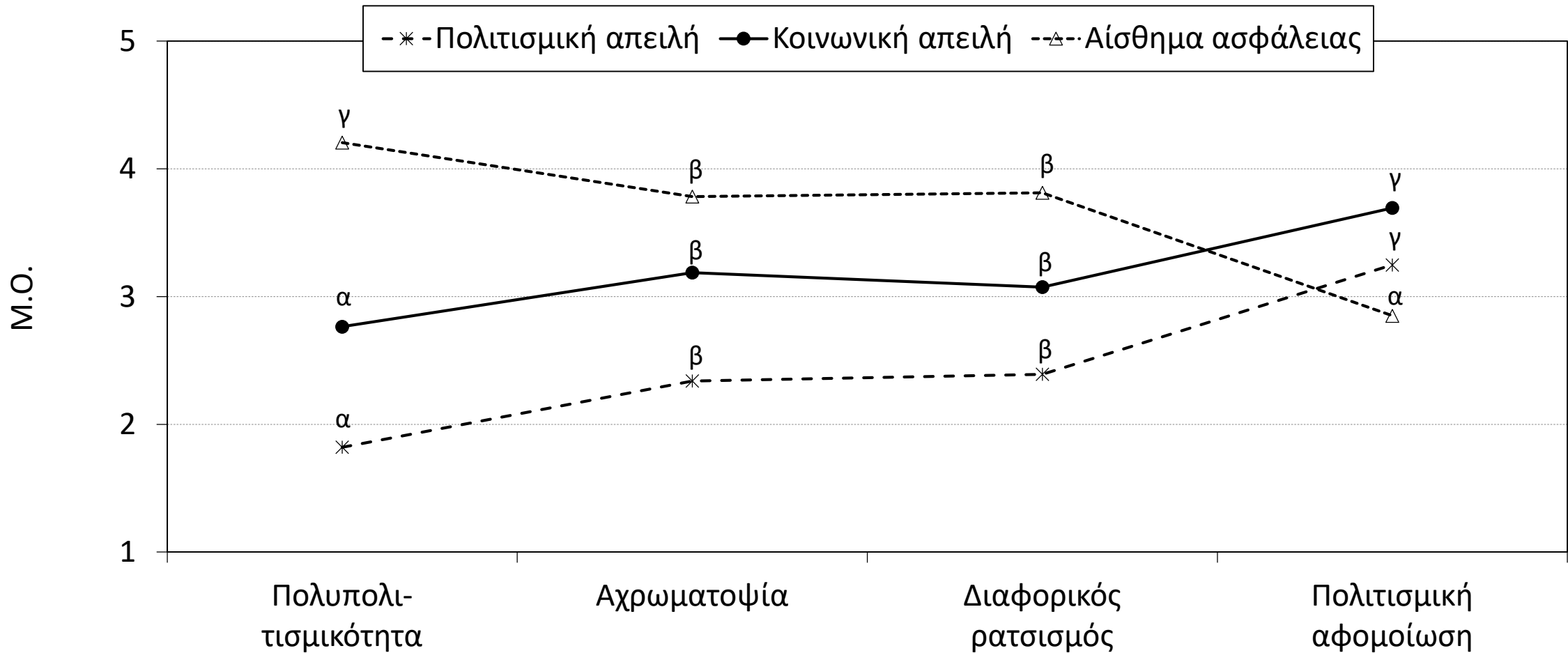
Πολιτισμικές ιδεολογίες και ταυτίσεις

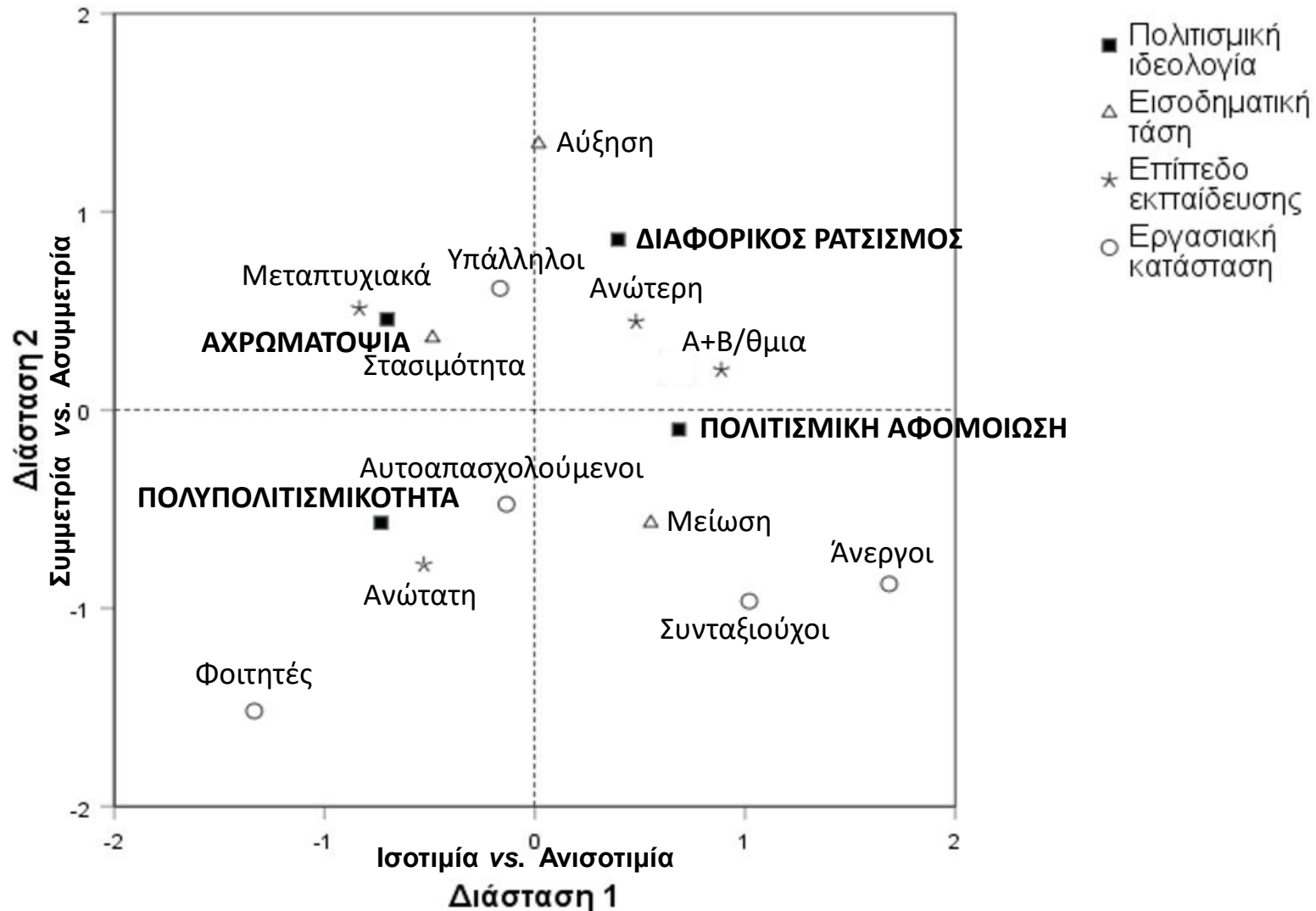
Πολιτισμικές ιδεολογίες και διαπολιτισμική επικοινωνία

Πολιτισμικές ιδεολογίες και διομαδικές στάσεις

Πολιτισμικές ιδεολογίες και κοινωνική θέση

Σύνοψη

- Οι πολιτισμικές ιδεολογίες διαφοροποιούν τις παραμέτρους των διομαδικών σχέσεων περισσότερο από ό,τι οι προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης.
- Πολιτικές ιδεολογίες και προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης δεν ταυτίζονται: η ιδεολογία της ΠΠ αντιστοιχεί στην εναρμόνιση αλλά και στον ατομικισμό, ενώ η ιδεολογία της πολιτισμικής αφομοίωσης συνδέεται με την αφομοίωση και τον διαχωρισμό. Καμία προσδοκία δεν αντιστοιχεί στην ιδεολογία του διαφορικού ρατσισμού.
- Το πιο θετικό προφίλ διομαδικών σχέσεων (καλύτερη διαπολιτισμική επικοινωνία, θετικές διομαδικές στάσεις, υψηλό αίσθημα ασφάλειας) ανήκει στην ιδεολογία της ΠΠ, ενώ το πιο αρνητικό στην πολιτισμική αφομοίωση. Αχρωματοψία και διαφορικός ρατσισμός φαίνεται να είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.

Γενικά συμπεράσματα

- Οι βασικές διαστάσεις της επιπολιτισμοποίησης για τους μετανάστες και τους γηγενείς δεν ταυτίζονται. Οι μετανάστες φαίνεται να δίνουν έμφαση σε σχεσιακά και ταυτοτικά στοιχεία, ενώ η ιδεολογία χαρτογραφεί καλύτερα τις διομαδικές στάσεις των μελών της κοινωνίας υποδοχής.
- «Η παράξενη υπόθεση της πολυπολιτισμικότητας»: Οι θετικές επιπτώσεις της ΠΠ αναδύονται μόνο όταν είναι συγχρόνως ενεργές οι δύο συνιστώσες της, δηλ. η διαφορετικότητα και η ισοτιμία. Η έμφαση στη διαφορετικότητα χωρίς ισοτιμία μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις.
- Η αχρωματοψία δεν φαίνεται να προάγει τις διομαδικές σχέσεις. Αντιθέτως, το προφίλ της μοιάζει με αυτό του διαφορικού ρατσισμού, το οποίο υποδηλώνει ότι ενεργοποιούνται λανθάνουσες διεργασίες διακρίσεων.

Περιορισμοί και προτάσεις

- Τα αποτελέσματα είναι προκαταρκτικά. Απαιτείται περαιτέρω έλεγχος, ιδανικά με πειραματικό σχεδιασμό, για την ανίχνευση αιτιωδών σχέσεων.
- Η τυραννία των όρων. Το πεδίο μελέτης των πολιτισμικών ιδεολογιών παραμένει κατακερματισμένο, με παράλληλη χρήση εννοιών χωρίς επαρκή τεκμηρίωση. Όροι όπως πολυπολιτισμικότητα, αφομοίωση, αχρωματοψία συγκρούονται ανηλεώς και άλλοτε επικαλύπτονται. Μεγάλη ανάγκη για διασαφήνιση.
- Η μετα-ιδεολογία, ως αναστοχαστική μελέτη της ιδεολογίας, εγείρει αναπόφευκτους περιορισμούς στην επιστημονική έρευνα και σημαντικές προκλήσεις στον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών. Όμως, εκτός από το να μας παιδεύει, μπορεί να μας κάνει και λίγο σοφότερους...

Βάσω Κατράκη, *Αύρες και Ίκαρος*

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

Βιβλιογραφία

- Alibhai-Brown, Y. (2000). *After multiculturalism*. London: Foreign Policy Centre.
- Apfelbaum, E., Norton, M., & Sommers, S. (2012). Racial color blindness: Emergence, practice, and implications. *Current Directions in Psychological Science*, 21, 205-209. doi:10.1177/09637214111434980
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An international Review*, 46(1), 5-68. doi:10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x
- Berry, J. W., & Sam, D. L. (2016). Theoretical perspectives. In D. L. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (2nd ed., pp. 11-29). Cambridge, UK: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316219218.003
- Bourhis, R. Y., Moïse, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369-386. doi:0.1080/002075997400629
- Breugelmans, S. M., & Van de Vijver, F. J. R. (2004). Antecedents and components of majority attitudes toward multiculturalism in the Netherlands. *Applied Psychology: An International Review*, 53, 400-422. doi:10.1111/j.1464-0597.2004.00177.x
- Hahn, A., Banchevskym S., Park, B., & Judd, C. (2015). Measuring intergroup ideologies: Positive and negative aspects of emphasizing versus looking beyond group differences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(12), 1646-1664. doi:10.1177/0146167215607351
- Horenczyk, G., Jasinskaja-Lahti, I., Sam, D. L., & Vedder, P. (2013). Mutuality in acculturation. Toward an integration. *Zeitschrift für Psychologie*, 221(4), 205-213. doi:10.1027/2151-2604/a000150
- Kymlicka, W. (2010). The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies. *International Social Sciences Journal*, 61(199), 97-112. doi:10.1111/j.1468-2451.2010.01750.x
- Moghaddam, F. (2012). The omnicultural imperative. *Culture & Psychology*, 18(3), 304-330. doi:10.1177/1354067X12446230
- Navas, M., García, M. C., Sánchez, J., Rojas, A. J., Pumares, P., & Fernández, J. S. (2005). Relative Acculturation Extended Model (RAEM): New contributions with regard to the study of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(1), 21-37. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.04.001
- Παυλόπουλος, Β. (2011). Το πεδίο της μετανάστευσης. Στο Π. Κορδούτης & Β. Παυλόπουλος (Επιμ.), *Πεδία έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία* (σελ. 84-88). Αθήνα: Διάδραση.

Βιβλιογραφία

- Pavlopoulos, V., & Motti-Stefanidi, F. (2017). Intercultural relations in Greece. In J. W. Berry (Ed.), *Mutual intercultural relations*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1995). Subtle and blatant prejudice in Western Europe. *European Journal of Social Psychology*, *25*, 57–75. doi:10.1002/ejsp.2420250106
- Piontkowski, U., Florack, A., Hoelker, P., & Obdržálek, P. (2000). Predicting acculturation attitudes of dominant and non-dominant groups. *International Journal of Intercultural Relations*, *24*(1), 1-26. doi:10.1016/S0147-1767(99)00020-6
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, *38*, 149-152.
- Rosenthal, L., & Levy, S. (2010). The colorblind, multicultural, and polycultural ideological approaches to improving intergroup attitudes and relations. *Social Issues and Public Policy Review*, *4*(1), 215-246. doi:10.1111/j.1751-2409.2010.01022.x
- Rosenthal, L., & Levy, S. (2012). The relation between polyculturalism and intergroup attitudes among racially and ethnically diverse adults. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, *18*, 1-16. doi:10.1037/a0026490
- Taguieff, P. A. (2001). *The force of prejudice. On racism and its doubles*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tiryakian, E. (2003). Assessing multiculturalism theoretically: E pluribus unum, sic et non. *International Journal on Multicultural Societies*, *5*(1), 20-39.
- Van de Vijver, Breugelmans, S., & Schalk-Soekar, S. (2008). Multiculturalism: Construct validity and stability. *International Journal of Intercultural Relations*, *32*, 93-104. doi:10.1016/j.ijintrel.2007.11.001
- Verkuyten, M., (2011). Assimilation ideology and outgroup attitudes among ethnic majority members. *Group Processes & Intergroup Relations*, *14*(6), 789-806. doi:10.1177/1368430211398506
- Χαντζή, Α. (2017, Δεκέμβριος). Στάσεις γονέων απέναντι στη «συστέγαση» μαθητών, Ελλήνων και μεταναστών/προσφύγων: Πολυπολιτισμική ιδεολογία και ισλαμοφοβία. Προφορική ανακοίνωση στο 11^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αλεξανδρούπολη.